

Використана література:

1. Гуторова Н.О. Методологічні проблеми пеналізації злочинів / Н.О. Гуторова // Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 11-12 жовт. 2012 р. / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х. : Право, 2012. – С. 217–221

2. Гуторова Н.О. Щодо гуманізації відповідальності за злочини у сфері господарської діяльності // Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Луганськ, 19 – 20 квітня 2012 р. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2012. – С. 141–145.

3. Карчевський М.В. Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки України: монографія / М.В. Карчевський ; МВС України, Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2012. – 528 с.

4. Пономаренко Ю.А. Штраф як вид покарання у кримінальному праві України (за результатами реформи 2011 р.) : наук. нарис / Ю.А. Пономаренко ; [наук. ред. Ю.В. Баулін]. – Х. : Право, 2012. – 80 с.

5. Хавронюк М.І., Хавронюк А.М. Відповідальність за правопорушення у сфері господарської діяльності. У чому ж полягає гуманізація? // Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Луганськ, 19 – 20 квітня 2012 р. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2012. – С. 529 – 534.

УДК 343.81

І.Г. Богатирьов

■ **ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ
ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОКАРАННЯ**

У статті розкрито поняття та зміст кримінально-виконавчої характеристики покарання. Запропоновано авторське бачення на дану проблему з метою її вирішення та оптимізації.

Ключові слова: *поняття, зміст, кримінально-виконавча характеристика, покарання, засуджений.*

В статье раскрыто понятие и содержание уголовно-исполнительной характеристики наказания. Предложено авторское видение на эту проблему с целью ее решения и оптимизации.

Ключевые слова: *понятие, содержание, уголовно-исполнительная характеристика, наказание, осужденный.*

The article explores the concept and content of the criminal-executive characteristics of the punishment. The author's vision on this issue to resolve and optimize it is proposed.

Key words: *concept, content, criminal-executive characteristics, punishment, convict.*

У сучасній кримінально-виконавчій науці точиться дискусійне питання щодо введення до її складу такого поняття як кримінально-виконавча характеристика покарання. Враховуючи, що наукове пізнання по своїй суті покликане освітлювати шлях практиці, надавати теоретичні основи для вирішення практичних проблем, нами здійснена спроба розкрити дану характеристику через призму виконання і відбування покарання.

Ми вважаємо, що практика – це не тільки вихідний пункт і мета пізнання, а й вирішальне підґрунтя самого процесу пізнання. Наукове пізнання, дозволяє дійти до суті явищ і процесів, які вивчаються, розкриває закони їх існування та розвитку. Науковий пошук вимагає з великої кількості фактів відібрати такі типові факти, що можуть характеризувати усю сукупність фактів та встановити і відобразити закономірні зв'язки між ними.

Теоретичним підґрунтям написання статті слугували наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених у галузі кримінально-виконавчого права, зокрема: Л.В. Багрій-Шахматова, В.А. Бадири, І.Г. Богатирьова, О.В. Беци, М.Я. Гуцуляка, О.М. Джужі, Т.А. Денисової, О.Г. Колба, Н.В. Коломієць, О.С. Міхлін, В.О. Меркулової, В.А. Львовичкіна, І.І. Митрофанова, П.П. Михайленка, В.П. Петкова, М.О. Стручков, С.І. Скокова, В.П. Севастьянова, М.О. Селезньова, А.Х. Степанюка, Р.М. Підвисоцького, В.М. Трубникова, С.В. Царюка, І.В. Шмаров, С.Я. Фаренюк, С.І. Халимона, І.С. Яковець та інші. Зазначені науковці зробили вагомий внесок у теорію і практику виконання і відбування покарань тому їх праці стали базою для написання даної наукової статті.

Мета статті полягає в тому, що кожне наукове пізнання має свій об'єкт та предмет дослідження, які визначають проблему, що привернула увагу дослідника. В нашому випадку – це питання виконання і відбування конкретного виду покарання. Зрозуміло, що кожний вид покарання, як об'єкт дослідження, є предметом вивчення цілого ряду правових наук. При цьому, вони не дублюють од-

на одну, а інформаційне наповнюють розуміння поняття покарання виходячи з предмета своєї галузі знань.

Важливо усвідомити якщо навіть об'єкти наукового пізнання і співпадають, то кожна галузь правової науки вивчає свої, визначені відносини та закономірності і робить це таким чином, який обумовлений її предметом та метою. В цьому відношенні не є виключенням і теорія кримінально-виконавчої діяльності, яка відповідно до свого предмету вивчає та розроблює ті чи інші ознаки виконання і відбування покарання [3, с. 45].

В теорії кримінально-виконавчого права, до цього часу, є значна кількість положень, термінів, визначень та понять [1, с. 123] стосовно яких точаться дискусії, існують різні точки зору та погляди на визначення їх змісту та суті, підходів до вирішення проблем, що виникають по наступному питанню. Це не зменшує, а навпаки збільшує значення кримінально-виконавчої характеристики, як складової пенітенціарної науки. Разом з-тим, ми підтримуємо точку зору О.М. Джузи про те, "що кримінально-виконавче право тісно зв'язано і взаємодіє з іншими галузями права, видами державної діяльності і навчальними дисциплінами" [2, с. 34]. При цьому, також виходимо з того, що існують деякі наріжні поняття, які мають більш-менш однакове тлумачення, зміст та значення, однаково розуміються, як науковцями так і практичними співробітниками органів і установ виконання покарань, і не тільки в кримінально-виконавчій діяльності. Вони характеризують покарання узагальнюючим шляхом, мають єдиний предмет опису. Крім цього, треба враховувати, і те що у теоретико-пізнавальному плані неможливо визначитись із значенням будь-якого явища без з'ясування конкретних форм його прояву в реальній дійсності. Враховуючи це, в юридичній науці використовуються різноманітні абстраговані теоретико-пізнавальні конструкції, які допомагають вивченню та розкриттю сутності явища, що досліджується. Зазначимо, що до них можна віднести, наприклад, такі:

- в кримінальному праві - така теоретична конструкція, як склад злочину;
- в адміністративному праві - склад правопорушення;
- у криміналістиці - механізм злочинної діяльності,

– у кримінальному процесі – предмет доказування та провадження по кримінальних справах, а також інші поняття, що знаходяться у тісному зв'язку з ними. Це – кримінально-правова, кримінологічна, криміналістична, кримінально-процесуальна характеристики протиправної поведінки особи.

Сказане дає змогу зробити висновок і про те, що поряд з цими теоретичними побудовами має право на існування і така теоретично-пізнавальна конструкція, що характеризує покарання, як кримінально-виконавча характеристика. Серед вчених точиться дискусія про те, що є суттєвим для нього – визначення його змісту та сутності, елементів, що є складовими кримінально-виконавчої характеристики та яке значення це поняття має, як для теорії, так і для практики кримінально-виконавчої діяльності органів та устав Державної пенітенціарної служби України.

Разом з тим, слід зробити висновки про те, що поняття кримінально-виконавча характеристика становить собою спробу абстрагування, узагальнення відомостей про покарання засудженої особи і в рахунок цього виділяючи закономірності та тенденції, знання та облік яких в процесі здійснення виправних, профілактичних, психолого-педагогічних та корекційних заходів до засуджених осіб, сприяє більш ефективному їх виправленню і ресоціалізації [6. с. 165].

В процесі проведення нами наукового дослідження ми, прийшли до висновку, що науковці, які розглядали питання визначення сутності поняття "кримінально-виконавчої характеристики" при розробці цього поняття виходили з свого розуміння предмету теорії кримінально-виконавчої діяльності і на цій підставі робили кримінально-виконавчий опис будь-якого злочинного прояву, а неконкретного виду покарання. На наш погляд, таке розуміння поняття кримінально-виконавчої характеристики є недостатньо обґрунтованим, тому що:

– навіть, якщо виходити з юридично-лінгвістичного та логіко-семантичного аналізу вказаного поняття стає зрозумілим, що поняття "кримінально-виконавча характеристика" стосується взагалі теорії кримінально-виконавчого права;

– під характеристикою розуміється прийом ознайомлення з предметом, тобто його сутність міститься у виявленні відмінних

якостей чи властивостей предмета, що досліджується. Якщо ж виходити з поняття "кримінально-виконавча характеристика", то встановленню будуть підлягати ознаки, що стосуються характеристики виконання і відбування покарання, і аж ніяк не відмінні ознаки злочинної діяльності особи до призначення судом покарання;

– будь-якій характеристиці притаманна, перш за все, така риса, як об'єктивність. Характеристика виконання і відбування засудженою особою покарання, на нашу думку, може бути повною або неповною, вірною і невірною, позитивною і негативною, поряд з цим даній характеристиці повинна бути присутність об'єктивності. Тому при застосуванні персоналом органів і установ виконання покарань терміну "кримінально-виконавча характеристика" якраз це положення і повинно ними дотримуватися.

Водночас, досліджуючи кримінально-виконавчу характеристику покарання, слід урахувувати, що існують і описи інших характеристик зроблені іншими галузевими правовими науками, зокрема:

– кримінально-правова характеристика – формується на основі аналізу ознак злочину, що мають значення для вирішення питання про наявність складу злочину, правильної його кваліфікації і з'ясування інших кримінально-правових питань;

– криминологічна – яка включає в себе систематизовані відомості про динаміку злочинності, причини та умови, що сприяють вчиненню злочинів і яка має значення для встановлення та прийняття заходів, що спрямовані на їх усунення. Сюди також входять відомості про типовий механізм злочинної поведінки особи, що має значення для розробки типології правопорушників та здійснення заходів, що спрямовані на попередження вчинення злочинів;

– кримінально-процесуальна – основу, якої складає предмет доказування (ст.64 КПК України). Це процесуальний інститут, зміст якого розкривається через вимоги закону про всебічне, повне і об'єктивне дослідження обставин вчинення злочину і який створює передумови для того, щоб у кожному випадку було можливим з'ясувати, яке коло і яких конкретних обставин треба встановити в процесі проведення розслідування по кримінальній справі. Ця характеристика також включає в себе й інші положення кримінально-процесуального закону. Зокрема такі, що харак-

теризують особливості порушення кримінальних справ, прийняття тих або інших процесуальних рішень і таке інше;

– криміналістична – під якою слід розуміти певним чином упорядковану сукупність даних (відомостей) про криміналістично значимі ознаки злочинів (механізм вчинення злочинів та методику їх розслідування).

Вищевикладене дає змогу зробити висновок, що опис покарання, який здійснюється з позицій предмету теорії кримінально-виконавчої діяльності повинен мати назву "кримінально-виконавча характеристика", що і зазначаємо. Як і будь-яка правова характеристика кримінально-виконавча характеристика прив'язана до конкретного виду покарання але розглядає його з позицій кримінально-виконавчої діяльності, як науки та завдань, що стоять перед нею, як практичної діяльності.

Кримінально-виконавча характеристика має свою сутність (природа походження та стисла характеристика найголовнішого), зміст (ознаки, складові елементи), систематизацію (класифікацію) [4, с. 249] та функціональне призначення (шляхи використання, застосування).

Природа кримінально-виконавчої характеристики вже визначена тим, що вона є складовою частиною понять (термінології) кримінально-виконавчої діяльності. Предметом теорії кримінально-виконавчої діяльності є закономірності, що стосуються, закономірностей виникнення, розвитку, існування та припинення правовідносин, що утворюються в процесі застосування сил, засобів та методів виправлення і ресоціалізації засуджених. На підставі викладеного робимо висновок, що сутність поняття "кримінально-виконавчої характеристики" дає змогу визначити характерні їй ознаки, зробити опис ситуацій (штатних та нештатних), що виникають при виконанні і відбуванні засудженою особою покарання, а також визначитись з формами та методами роботи із засудженими, які спрямовані на їх виправлення та ресоціалізацію.

Змістом будь-якого поняття є сукупність його ознак, які складають та висвітлюють сутність цього поняття [5, с. 175]. Виходячи з цього зміст кримінально-виконавчу характеристику можна визначити через її ознаки або складові елементи таким чином:

– характерні ознаки покарання – за основу беруться ознаки, що характеризують обставини вчинення злочину, тобто опис зло-

чинних дій та прикмети, які вказують на їх прояв в поведінці засудженої особи в реальній дійсності, зовні;

– характеристика поведінки засудженого, яка складається в конкретному місці та в певний відрізок часу – за основу береться місце відбування – кримінально-виконавча установа, рівень безпеки, обчислення строку покарання, умови праці, матеріально-побутове забезпечення, медичне забезпечення, заходи заохочення та стягнення, тощо. Разом з тим, ми підтримуємо позицію вчених у галузі кримінально-виконавчого що, до ознак (елементів) кримінально-виконавчої характеристики слід відносити дані, які є предметом дослідження інших юридичних наук. Тому доцільно окремо виділяти в кримінально-виконавчій характеристиці такі відомості, що стосуються відомостей про особистість злочинця, причин та умов, що сприяють вчиненню протиправних дій тощо.

Крім цього, підставою для класифікації кримінально-виконавчої характеристики є і об'єкти, які треба описати (характеризувати). Ними на нашу думку є:

- злочинні прояви засуджених осіб – підготовка до втечі та її вчинення, порушення правил внутрішнього розпорядку дня тощо;
- дії персоналу установ виконання покарання, які спрямовані на виявлення, припинення та розкриття вчинення нових злочинів, викриття осіб схильних до вчинення злочину, розшуку осіб, які ухиляються від відбування покарання, а також спрямовані на розшук засуджених які вчинили втечу з місць позбавлення волі.

Виходячи з цього можна визначити, що існує загальне поняття кримінально-виконавчої характеристики, а також типові (видові) та предметні (конкретні) кримінально-виконавчої характеристики, тобто класифікація здійснюється за трьома рівнями та за двома головними об'єктами.

Кримінально-виконавча характеристика загального характеру визначається, як сукупність значимих ознак, що характеризують обставини покарання та передумови його виконання і відбування з позицій теорії кримінально-виконавчої діяльності. Може бути використана для одержання опису стану оперативної обстановки в кримінально-виконавчій установі закритого та відкритого типу.

Типова (видова) кримінально-виконавча характеристика – це характерні ознаки видів покарань певного роду (наприклад, по-

карання у виді штрафу, виправних та громадських робіт, обмеження волі, довічного позбавлення волі тощо) та типові прикмети кримінально-виконавчих ситуацій, що супроводжують їх вчинення. Застосовується для опису сукупності однотипних покарань та обставин, що супроводжують їх виконання та відбування, а також для опису в цілому окремих напрямлень кримінально-виконавчої діяльності органів та установ Державної пенітенціарної служби України (допомога засудженим у трудовому і побутовому влаштуванні, нагляд за особами, звільненими від відбування покарання, виховний вплив на засуджених тощо).

Предметна (конкретна) кримінально-виконавча характеристика – це окреслення характерних ознак виконання і відбування конкретного покарання та опис його типових прикмет. Наприклад, арешт, позбавлення волі, обмеження волі, конфіскація майна, штраф тощо. Крім цього, вона може описувати проведення конкретних виправно-профілактичних заходів з позиції методики їх виконання. Наприклад – опис методики оцінки виправлення та ресоціалізації засуджених, методики пошуку відомостей про протиправну діяльність засудженої особи, відомостей, що характеризують її та визначення достатності таких даних для заведення справ оперативної розробки тощо.

Разом з тим треба враховувати, що в кожному конкретному випадку практичного застосування предметної кримінально-виконавчої характеристики треба проводити порівняльний аналіз фактичних даних, що є в наявності, з моделлю поведінки засудженої особи, яка відображається в кримінально-виконавчій характеристиці, тому що загальних ознак, які складають зміст кримінально-виконавчої характеристики, ще недостатньо для прийняття правильного рішення по конкретній засудженій особі [2, с. 24].

Таким чином, поняття кримінально-виконавчої характеристики є багатофункціональним поняттям. За своїм функціональним призначенням, напрямом застосування воно забезпечується наступними функціями:

Науково-пізнавальна функція – дозволяє вивчати, встановлювати сталі прикмети ознак, особливостей, обставин, що супроводжують порядок і умови виконання і відбування покарання.

Прикладна (практична) функція - дозволяє розпізнавати за окремими видами покарань поведінку засудженої особи, впливати на її виправлення і ресоціалізацію тощо.

Інформаційна функція - допомагає акумулювати та систематизувати нові знання про порядок і умови виконання і відбування покарання. Знання та використання цих ознак сприяє досягненню та вирішенню завдань по виправленню і ресоціалізації засуджених, повернення їх в суспільство законотрудами громадянами.

Організаційно-управлінська функція - допомагає прийняти правильне управлінське рішення по застосуванню сил, засобів та методів виправлення і ресоціалізації засуджених, зробити необхідні нагальні зміни в організації та здійсненні роботи органів і установ виконання покарань.

Узагальнення вищевикладеного дає підстави зробити висновок, що кримінально-виконавча характеристика - це не просто опис, інформація про характерні ознаки окремого виду покарання та засудженої особи, а опис кількісно-якісного аналізу цих ознак за певний період часу виконання та відбування покарання.

Використана література:

1. Богатирьов І.Г. Наука кримінально-виконавчого права України / І.Г. Богатирьов // Наук. вісн. Дніпроп. держ. ун-ту внутр. справ. - 2007. - № 2. - С. 123 - 128
2. Богатирьов І.Г. Українська пенітенціарна наука: монографія / І.Г. Богатирьов. - Х.: Харків юридичний, 2008. - 294 с.
3. Кримінально-виконавче право України: підручник / за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О.М. Джузи. -К.: Атіка, 2010. - С. 34
4. Михлин А.С., Новиков А.А. Характеристика мужчин, отбывающих наказание в ИТК. - Вып. 2, 39 табл. - М., 1982. - С. 45 - 46
5. Царюк С.В. Правова природа кримінально-виконавчої характеристики засуджених / С.В. Царюк // Наук. вісн. Дніпроп. держ. ун-ту внутр. справ. - 2007. - № 3. - С. 249.
6. Сокоринський Ю.В. Кримінально-виконавча характеристика покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні / Ю.В. Сокоринський // Вісник Запорізького університету. Юридичні науки - Запоріжжя: ЗНУ, 2010. - С. 174 - 178.
7. Коломієць Н. В. Кримінально-виконавча характеристика засуджених за злочини у сфері обігу наркотиків / Н.В.Коломієць // Вісник Запорізького національного університету. 2010. - № 3. - С.165 - 170.